

MÔ HÌNH PHÁT TRIỂN DU LỊCH SINH THÁI THEO HƯỚNG BỀN VỮNG Ở TỈNH QUẢNG NAM

TS. NGUYỄN XUÂN HỒNG

Trường Đại học Khoa học Huế

VĂN THỊ TRINH

Sở Khoa học và Công nghệ tỉnh Quảng Nam

1. Đặt vấn đề

Trong những năm gần đây, ngành du lịch Việt Nam có nhiều bước tiến đáng kể, đã đóng góp một phần quan trọng trong tăng trưởng kinh tế hằng năm và được xem là ngành kinh tế mũi nhọn của đất nước. Tuy nhiên, kèm theo sự phát triển mạnh mẽ của du lịch là những ảnh hưởng đến môi trường, cảnh quan và tài nguyên thiên nhiên; Vì vậy, phát triển du lịch bền vững là vấn đề luôn được các cấp, các ngành quan tâm; Trong đó loại hình du lịch sinh thái là một lựa chọn hàng đầu. Du lịch sinh thái được coi là một trong những cách thức vừa hỗ trợ bảo tồn tài nguyên thiên nhiên, đồng thời vừa hỗ trợ phát triển kinh tế - xã hội một cách hiệu quả.

Cách thành phố Tam Kỳ khoảng 7km về phía tây, hồ Phú Ninh là công trình thủy lợi lớn nhất của tỉnh Quảng Nam và là 1 trong 6 công trình thủy lợi quan trọng Quốc gia (Quyết định số 1848/QĐ/BN- TL ngày 01/7/2004 của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn). Với diện tích hơn 3.433ha, sức chứa gần 500 triệu mét khối nước, là nơi cung cấp nước tưới cho 23.000ha đất sản xuất nông nghiệp, cấp nước cho công nghiệp, dân sinh và một số nhiệm vụ khác. Ngoài ra, với địa hình gồm hơn 30 đảo và nhiều bán đảo nhỏ xinh đẹp, cùng với hệ thống rừng phòng hộ rộng hơn 15.768ha làm nên một hệ thống cảnh quan cho khu du lịch sinh thái lý tưởng. Ở đây, khí hậu mát mẻ quanh năm, là nơi bảo tồn hàng trăm loài thực vật và động vật phong phú quý hiếm như sói đỏ, khỉ mặt đỏ, gấu, sơn dương.... Nơi đây đã và

đang tiếp tục được đầu tư nâng cấp để trở thành một khu du lịch sinh thái, khu bảo tồn sinh vật nước ngọt mang tính Quốc gia.

Tuy nhiên, bên cạnh lợi ích thu được thì phát triển du lịch cũng gây ra những tác động tiêu cực đến tài nguyên thiên nhiên hồ Phú Ninh. Để phát triển du lịch thì đòi hỏi phải tác động vào quá trình tự nhiên của hệ sinh thái, sự tác động này tạo ra những biến động bất thường trong xu hướng phát triển tự nhiên của các quy trình sinh thái, các áp lực của hoạt động du lịch lên công tác bảo vệ tài nguyên thiên nhiên hồ Phú Ninh cũng gia tăng. Điều đó cho ta thấy, hoạt động du lịch và công tác bảo vệ tài nguyên thiên nhiên có mối quan hệ qua lại hết sức gắn bó, mật thiết, tương hỗ lẫn nhau và nếu khai thác, phát triển hoạt động du lịch không hợp lý có thể sẽ là nguyên nhân làm suy giảm giá trị của các nguồn tài nguyên, suy giảm chất lượng môi trường và cũng có nghĩa là làm suy giảm hiệu quả của chính hoạt động du lịch.

Bài viết này tập trung đánh giá thực trạng phát triển du lịch sinh thái tại hồ Phú Ninh, các tác động của du lịch đến tài nguyên thiên nhiên và đề ra các giải pháp nhằm phát triển du lịch sinh thái theo hướng bền vững.

2. Tài nguyên du lịch sinh thái hồ Phú Ninh, tỉnh Quảng Nam

Tài nguyên du lịch tự nhiên: Hồ Phú Ninh có sức chứa gần 500 triệu mét khối nước, có diện tích mặt hồ là 3.433ha. Ngoài nhiệm vụ chính là cấp nước tưới cho 23.000ha đất sản xuất nông nghiệp. Tại lòng hồ Phú Ninh còn có mỏ nước khoáng tự nhiên, phun trào dưới lòng

đất, mỏ nước khoáng nóng tự nhiên với nhiều nguyên tố vi lượng có tác dụng chữa bệnh, kích thích tiêu hóa, sáng khoái tinh thần, giúp điều trị một số bệnh về cơ khớp, gan, mật và không thua bất kỳ loại nước khoáng nổi tiếng nào đang có mặt trên thị trường. Tại đây, có ống dây nối dài từ lòng đất lên khỏi mặt nước, nhiệt độ của nước nóng lên đến 70-80 độ.

Quanh hồ Phú Ninh là rừng phòng hộ với diện tích 23.615ha. Đặc điểm của rừng phòng hộ Phú Ninh là có hồ mới quy hoạch rừng phòng hộ (hồ Phú Ninh được xây dựng những năm sau giải phóng), rừng và khu dân cư xen kẽ; rừng tự nhiên ít, rừng trồng nhiều. Do rừng trồng được hình thành từ nhiều nguồn khác nhau vì vậy cơ cấu cây trồng cũng đa dạng, phức tạp. Hệ động vật ở đây cũng rất đa dạng với nhóm động vật có xương sống gồm các nhóm lưỡng cư, bò sát, chim, thú, cá; nhóm động vật không xương sống gồm các nhóm côn trùng, giun, nhện...

Như vậy có thể thấy, hệ sinh thái tại vùng hồ Phú Ninh khá phong phú và đa dạng, chiếm ưu thế nhất về số lượng là các loài động vật thủy sinh. Trong đó, mật độ xuất hiện các loài động vật nổi và nhóm cá là nhiều nhất. Trong nhóm cá, họ cá trắm thuộc bộ cá chép chiếm ưu thế về số lượng và xuất hiện tại nhiều vùng bờ hồ.

Tài nguyên du lịch nhân văn: Vùng đất Phú Ninh với truyền thống lịch sử văn hóa được sử dụng và đúc kết qua nhiều thời đại, có sự giao lưu văn hóa Bắc-Nam và văn hóa Đông-Tây, có sự nối tiếp giữa văn hóa núi, đồng bằng và vùng biên của xứ Quảng, đã tạo dựng một nét văn hóa riêng và đặc trưng của vùng đất Phú Ninh, phong phú và đa dạng nhưng cũng thấm nhuần tính bản địa, giá trị hào hùng mang đậm tinh thần nhân văn. Đến với vùng đất và con người Phú Ninh, chúng ta sẽ chiêm ngưỡng những công trình kiến trúc như: đình, chùa, miếu mộ và các ngôi nhà cổ đã tồn tại hàng trăm năm nay như: Chùa Yên Sơn với tượng Bồ Tát Quan Âm cao 12,5m; Là một ngôi chùa nhỏ, nằm trên một hòn đảo giữa hồ Phú Ninh. Chùa tọa lạc trên sườn dốc thuộc làng Bàu Tre, núi Rầy

Bông, xã Tam Sơn, huyện Núi Thành, tỉnh Quảng Nam. Ngoài ra, mỗi địa danh trong lòng hồ Phú Ninh, như: Mỏ nước khoáng, đảo Su, đập Dương Lâm, hồ Khi, hồ Khế, hồ Ba Trăng, đảo Ông Sợ, Lăng Ông Nghè, đồi Sim, đập tràn, đảo Rùa, đảo 61... đều gắn liền với những sự kiện lịch sử văn hóa riêng. Bên cạnh đó, còn có sự hiện diện của rất nhiều lễ hội, phong tục tập quán tốt đẹp của dân tộc Cor, những câu ca dao hò, vè và những giá trị nghề nghiệp khác. Tất cả đã góp phần tạo nên những giá trị lịch sử văn hóa đặc trưng cho vùng đất và con người Phú Ninh.

3. Hoạt động du lịch và tác động của du lịch sinh thái đến tài nguyên thiên nhiên hồ Phú Ninh

Hồ Phú Ninh tuy đã được biết từ lâu, nhưng quá trình phát triển kinh tế - xã hội của khu vực này rất chậm, cho nên ít được quan tâm và biết đến. Từ năm 1996 đến năm 2013, tỉnh Quảng Nam đã ban hành nhiều quyết định lên quan đến hoạt động du lịch của hồ Phú Ninh như giao cho các công ty doanh nghiệp quy hoạch, đầu tư khai thác du lịch tại hồ Phú Ninh như: giai đoạn 2001-2004, Công ty Lương thực - dịch vụ Quảng Nam đầu tư khai thác du lịch tại hồ Phú Ninh; năm 2005, Công ty CP Thương mại - Du lịch - Địa ốc Đất Việt thực hiện đầu tư khai thác du lịch tắm khoáng, tắm bùn; năm 2007, UBND tỉnh Quảng Nam đã có Quyết định số 3598/QĐ-UBND về việc phê duyệt điều chỉnh Quy hoạch tổng thể phát triển du lịch vùng hồ Phú Ninh, quy hoạch này do Tập đoàn Asconis - Pháp làm tư vấn và vùng Nors Pas De Clais - Pháp tài trợ; năm 2013, Ủy ban nhân dân tỉnh đã phê duyệt quy hoạch chi tiết Khu du lịch sinh thái đồi Đá Đen - hồ Phú Ninh. Đây là tiền đề trong việc đẩy nhanh tốc độ phát triển ngành du lịch - dịch vụ của hồ Phú Ninh nói chung và huyện Phú Ninh nói riêng. Hiện nay, các hoạt động du lịch tại đây đang phát triển mạnh mẽ. Sản phẩm, dịch vụ chính là: dịch vụ khách sạn, nhà nghỉ; dịch vụ nhà hàng; dịch vụ vui chơi, giải trí; du lịch nghỉ dưỡng, chữa bệnh; du lịch dân cư vùng hồ, du lịch thiên nhiên, khám phá môi trường và văn hóa làng quê...

Hoạt động kinh doanh du lịch sinh thái tại hồ Phú Ninh qua các năm từ 2011-2017 có những chuyển biến tích cực, số lượt khách ghé thăm qua các năm liên tục tăng. Bình quân hàng năm khu du lịch hồ Phú Ninh đón tiếp khoảng 50.000 lượt khách tham quan, trong đó phần lớn là khách du lịch nội địa (chiếm khoảng 90% tổng lượng khách du lịch). Du khách tới đây chủ yếu với mục đích du lịch nghỉ cuối tuần, tham gia các hoạt động thể thao, tham quan, nghỉ dưỡng... Do đó thành phần khách cũng rất khác nhau chủ yếu là các cán bộ công nhân viên chức, học sinh sinh viên ở các trường đại học và phổ thông trung học, và khách tự do. Lượng khách thường tập trung đông vào những ngày nghỉ, lễ, tết, và đi theo nhóm.

4. Tác động của du lịch sinh thái đến tài nguyên thiên nhiên hồ Phú Ninh

Hồ Phú Ninh là hồ thủy lợi trọng điểm của tỉnh Quảng Nam, là nguồn cung cấp nước tưới chính cho sản xuất nông nghiệp của các huyện lân cận và là nguồn cung cấp nước sinh hoạt cho toàn thành phố Tam Kỳ; với tiềm năng du lịch sẵn có và căn cứ các định hướng phát triển kinh tế - xã hội của khu vực; hồ Phú Ninh được xem là khu du lịch tổng hợp với các hoạt động như: nghỉ dưỡng, du lịch sinh thái, khu vui chơi, giải trí và tham quan...; nơi đây sẽ trở thành một trong những địa điểm du lịch lớn của tỉnh; đáp ứng các nhu cầu nghỉ ngơi, tham quan, nghiên cứu, vui chơi giải trí của khách du lịch, góp phần nâng cao giá trị cảnh quan môi trường khu vực và nâng cao đời sống vật chất, tinh thần cho cộng đồng dân cư. Hiện nay, đã quy hoạch 59,77ha diện tích khu vực hồ Phú Ninh để làm khu du lịch và tỉnh đã có chủ trương cho phép mở rộng diện tích quy hoạch để đầu tư một số hạng mục phục vụ cho nhu cầu nghỉ dưỡng của du khách. Chính vì vậy, mức độ ảnh hưởng của hoạt động du lịch đến khu vực hồ Phú Ninh sẽ rất lớn.

Thứ nhất, tác động đến môi trường nước do phát sinh nước thải, chủ yếu là nguồn nước thải từ hoạt động sinh hoạt của khách du lịch, nhân viên phục vụ và hoạt động dịch vụ sẽ làm giảm

chất lượng nguồn nước gây nên một số tác động như: gây vẩn đục nguồn nước; làm giảm nồng độ oxy trong nước; tăng nồng độ các chất bền vững (dầu mỡ) trong nguồn nước; tạo môi trường thuận lợi cho các vi sinh vật gây bệnh phát triển.

Thứ hai, tác động do phát sinh chất thải rắn từ hoạt động sinh hoạt của du khách, cán bộ nhân viên phục vụ trong khu du lịch và các hoạt động dịch vụ khác.

Thứ ba, tác động đến hệ sinh thái hồ Phú Ninh. Trước hết là tác động đến hệ sinh thái rừng do hoạt động của khách du lịch; mở đường tạo thuận lợi về mặt giao thông; quá trình quy hoạch trồng cây xanh, tạo cảnh quan; hoạt động cắm trại, dã ngoại bên các đảo lân cận... Ngoài ra, nếu công tác quản lý, kiểm soát chất thải (khí thải, nước thải, chất thải rắn...) không tốt, làm phát sinh ra môi trường không khí, môi trường đất ảnh hưởng đến sự sinh trưởng, phát triển của thực vật khu vực hồ. Tiếp đó là tác động đến hệ sinh thái hồ Phú Ninh do một số hoạt động du lịch như hoạt động của tàu thuyền; nước thải sinh hoạt - dịch vụ của khu du lịch; rác thải phát sinh từ hoạt động của du khách trên hồ; dầu nhớt rò rỉ từ các tàu du lịch...

Thứ tư, tác động đến kinh tế - xã hội địa phương và các vùng lân cận. Trong đó, tác động tích cực là góp phần giải quyết công ăn việc làm cho lao động địa phương; Tạo điều kiện phát triển các ngành nghề, tăng thu nhập, nâng cao đời sống người dân trong khu vực; Góp phần phát triển các ngành nghề phụ: buôn bán, dịch vụ mua sắm, giải trí, du lịch...góp phần chuyển đổi cơ cấu kinh tế và thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội ở địa phương; Tạo thêm nguồn ngân sách cho địa phương thông qua việc đóng thuế và các thu nhập dịch vụ liên quan. Mặt khác, hoạt động du lịch sinh thái cũng có những tác động tiêu cực như: Việc tập trung lượng lớn du khách từ các nơi đến nghỉ dưỡng và lượng lao động đến làm việc tại khu du lịch sẽ làm tăng mật độ dân số, nảy sinh các vấn đề liên quan đến an ninh trật tự tại khu vực, từ đó làm tăng áp lực lên bộ máy quản lý nhà nước tại

địa phương...

5. Giải pháp để phát triển du lịch sinh thái theo hướng bền vững ở hồ Phú Ninh

- *Giải pháp giảm thiểu tác động tiêu cực của du lịch sinh thái đến tài nguyên thiên nhiên khu vực hồ Phú Ninh:* Để giảm thiểu tác động tiêu cực của du lịch sinh thái đến tài nguyên thiên nhiên khu vực hồ Phú Ninh, trước hết là giải pháp giảm thiểu tác động đến chất lượng nước hồ Phú Ninh. Theo các báo cáo kết quả quan trắc của Sở Tài nguyên và Môi trường tỉnh Quảng Nam, chất lượng nước hồ Phú Ninh hiện nay vẫn nằm trong giới hạn cho phép; tuy nhiên trong thời gian dài, hoạt động du lịch tại đây đang ngày càng phát triển mạnh mẽ, lượng khách du lịch với số lượng ngày càng tăng, nếu không được bảo vệ nghiêm ngặt thì nguồn nước hồ Phú Ninh có thể bị ô nhiễm. Do vậy, các cơ quan chức năng có trách nhiệm theo dõi việc xả các loại nước thải từ khu du lịch và các khu dân cư vào hồ và đặt ra tiêu chuẩn để kiểm tra. Các nguồn thải từ khu du lịch phải được thu gom xử lý sơ bộ, sau đó đưa vào bể xử lý tập trung trước khi tái sử dụng hoặc thải ra môi trường. Ngoài ra, nguồn nước thải từ các hộ dân ở khu vực hồ cần phải được dẫn vào hố gas hai ngăn để xử lý theo kiểu lọc thấm.

Thứ hai, phải giảm thiểu tác động do chất thải rắn. Để có biện pháp xử lý thích hợp đối với từng loại chất thải rắn phát sinh, giảm thiểu tối đa lượng thải ra môi trường hằng ngày, cần tiến hành phân loại rác tại nguồn, toàn bộ rác thải của hoạt động du lịch sau khi thu gom được phân loại thành 2 nhóm chính: Nhóm các chất thải có thể thu hồi để tái sử dụng, tái chế: gồm các loại bao bì, chai lọ bằng thủy tinh, kim loại, chất dẻo, thùng carton, giấy vụn... Các chất thải này dễ được tái sử dụng tối đa, phần không tái sử dụng được sẽ bán phế liệu; Nhóm các chất thải cần xử lý: gồm các chất thải hữu cơ như rau quả, thực phẩm, lá cây, xác động vật, bùn thải... và các chất thải khác không thể tái chế được. Các chất thải sẽ được tập kết tại một địa điểm sau đó hợp đồng với đơn vị thu gom đến vận chuyển đi xử lý.

Ngoài các biện pháp giảm thiểu tác động do

hoạt động du lịch gây ra, để bảo vệ nguồn nước hồ Phú Ninh thì các cơ quan, chính quyền địa phương kết hợp thực hiện các biện pháp khác như: Bảo vệ lớp phủ thực vật trên toàn lưu vực nhằm tránh hiện tượng xói mòn đất, tăng khả năng điều hòa lưu lượng do đó làm giảm độ đục và hiện tượng bồi lắng trong hồ, tránh được sự thay đổi quá lớn nồng độ các chất gây ô nhiễm trong nước. Khoanh nuôi, trồng rừng và bảo vệ rừng đầu nguồn là chiến lược cả về kinh tế lẫn sinh thái môi sinh...; Xây dựng mạng lưới quan trắc chất lượng nước; Giáo dục và truyền thông để nâng cao nhận thức của khách du lịch và cộng đồng dân cư bằng cách sử dụng các hình thức phù hợp, có hiệu quả để bảo vệ tài nguyên môi trường nói chung và nguồn tài nguyên nước hồ Phú Ninh nói riêng.

- *Giải pháp giảm thiểu tác động đến hệ sinh thái:* Cần quản lý và thực hiện tốt các biện pháp giảm thiểu tác động đến môi trường đất, môi trường nước hồ Phú Ninh, đảm bảo tốt công tác phòng cháy chữa cháy; Tuyên truyền, giáo dục nâng cao nhận thức của du khách, nhân viên khu du lịch, cộng đồng dân cư về công tác bảo vệ rừng bằng các khẩu hiệu, áp phích, hình ảnh tuyên truyền...; Bố trí cán bộ chuyên trách, có kế hoạch đào tạo, phát triển nguồn nhân lực phục vụ du lịch sinh thái. Cán bộ được phân công làm công tác hướng dẫn viên, thuyết minh du lịch sinh thái có kiến thức về bảo tồn thiên nhiên, đa dạng sinh học, du lịch và văn hóa bản địa; Phối hợp chặt chẽ với chính quyền địa phương, Ban quản lý rừng phòng hộ Phú Ninh tăng cường quản lý diện tích rừng, kịp thời phát hiện, xử lý các hành vi xâm hại đến tài nguyên rừng; Xây dựng kế hoạch, biện pháp bảo vệ, nuôi dưỡng rừng hiện có và trồng cây trên đất trống. Tiếp tục triển khai các dự án trồng rừng đã được Ủy ban nhân dân tỉnh phê duyệt.

- *Giải pháp phát triển du lịch sinh thái theo hướng bền vững:* Đối với giải pháp phát triển du lịch bền vững về kinh tế cần đẩy mạnh tuyên truyền quảng bá và thu hút đầu tư, trong đó có kế hoạch xây dựng thương hiệu về phát triển du lịch sinh thái nhằm thu hút du khách trong và ngoài nước. Thu hút các nhà đầu tư để nâng

cấp, mở rộng và hiện đại hóa cơ sở vật chất kỹ thuật và cơ sở hạ tầng phục vụ du lịch, nhằm khai thác có hiệu quả tài nguyên du lịch và cơ sở vật chất đã được đầu tư xây dựng; Chú trọng đào tạo phát triển nguồn nhân lực, xây dựng tổ chức bộ máy, hoàn thiện thể chế và nâng cao năng lực quản lý; Thực hiện tốt công tác quy hoạch; Đa dạng hóa các sản phẩm du lịch, trong đó, cần xây dựng sản phẩm du lịch độc đáo bao gồm cả không gian và thời gian.

Đối giải pháp phát triển du lịch bền vững về văn hóa - xã hội: Phải nâng cao nhận thức và khuyến khích cộng đồng dân cư địa phương tích cực tham gia vào các hoạt động du lịch; Bảo tồn và phát triển giá trị văn hóa của người dân bản địa phục vụ hoạt động du lịch...

- Giải pháp phát triển du lịch bền vững về tài nguyên, môi trường: Các hoạt động xây dựng, các chất thải từ khu nhà nghỉ, nhà hàng, rác thải của khách tham quan du lịch cộng với sự thiếu hụt các cơ quan vệ sinh môi trường là nguyên nhân gây ô nhiễm môi trường. Vì vậy, để giảm thiểu tới mức thấp nhất về ô nhiễm môi trường, thì các công trình khi xây dựng phải tuân thủ các quy định của nhà nước về xây dựng hạ tầng trong di tích quốc gia, đặc biệt là xây dựng hệ thống đường, các khu nhà nghỉ, hệ thống cấp thoát nước, khu vui chơi giải trí, bãi đỗ xe; phải có báo cáo đánh giá tác động môi trường của cơ quan chuyên môn trước khi tiến hành xây dựng công trình. Thường xuyên kiểm tra hệ thống nước thải, thu gom và xử lý rác thải các địa điểm có hoạt động du lịch. Hệ thống nước thải bắt buộc phải được xử lý theo đúng tiêu chuẩn vệ sinh các chất thải của ngành môi trường, trước khi đưa vào môi trường. Tất cả các rác thải bắt buộc phải được thu gom vào các thùng chứa đặt trên trục đường, các khu trung tâm...

6. Kết luận

Ngày nay, du lịch đóng một vai trò lớn trong thành phần kinh tế của mỗi quốc gia. Du lịch tạo công ăn việc làm, tăng thu nhập, tăng ngân sách, là nguồn thu ngoại tệ. Đối với các vùng sâu, vùng xa, điều kiện kinh tế - xã hội còn nhiều khó khăn du lịch là công cụ đặc lực để xóa đói giảm nghèo. Đi đôi với những lợi ích

to lớn như vậy, ngành du lịch cũng có những tác động tiêu cực không nhỏ đối với môi trường, xã hội và nền kinh tế. Chính vì vậy, du lịch bền vững là xu hướng phát triển của ngành du lịch của các nước trên thế giới; làm sao đáp ứng nhu cầu hiện tại của du khách mà vẫn đảm bảo những khả năng đáp ứng nhu cầu du lịch cho các thế hệ tương lai.

Hồ Phú Ninh với tiềm năng về du lịch rất phong phú, đa dạng với các loại hình như du lịch sinh thái, du lịch kết hợp nghỉ dưỡng và cắm trại. Đây cũng là nơi lý tưởng để tổ chức hội thảo, hội nghị, tổng kết... Do vậy, việc phát triển du lịch và các dịch vụ đi kèm là bước đi vững chắc và không thể thiếu trong thời kỳ hội nhập và phát triển kinh tế - xã hội của địa phương cũng như trong ngành. Để phát triển du lịch sinh thái đặc biệt là phát triển du lịch bền vững tại hồ Phú Ninh thì chính quyền địa phương cần quan tâm đến các giải pháp nêu trên. Nơi đây đã được thiên nhiên ưu đãi với không khí trong lành, hệ sinh thái đa dạng phong phú, cảnh quan thiên nhiên sơn thủy hữu tình. Vì vậy công tác duy trì bảo tồn những giá trị thiên nhiên vô giá của hồ Phú Ninh cần được đặc biệt chú trọng ■

Tài liệu tham khảo:

1. Công ty cổ phần đầu tư du lịch Hùng Cường (2013), *Báo cáo đánh giá tác động môi trường dự án đầu tư xây dựng và kinh doanh khu dịch vụ du lịch đồi Đá Đen - Phú Ninh*.
2. Công ty Khai thác công trình thủy lợi tỉnh Quảng Nam (2016), *Báo cáo phương án phòng chống lụt bão hồ Phú Ninh năm 2016*.
3. Phạm Trung Lương (2002), *Du lịch sinh thái: Những vấn đề về lý luận và thực tiễn phát triển ở Việt Nam*, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
4. Sở Tài nguyên và Môi trường tỉnh Quảng Nam, *Báo cáo kết quả quan trắc môi trường tỉnh Quảng Nam năm 2016, 2017*.
5. Trần Văn Thụy, Đinh Thị Phương Anh, Nguyễn Thị Đào, Vũ Văn Dũng (2006), *Đánh giá tính đa dạng của thảm thực vật ở lưu vực hồ chứa nước Phú Ninh*.
6. Ủy ban nhân dân tỉnh Quảng Nam - Đà Nẵng (1989), *Luận chứng kinh tế kỹ thuật rừng phòng hộ lưu vực hồ chứa Phú Ninh, tỉnh Quảng Nam*.